

ZgSp2353-7426/15.11.2018/30.11.2018/31.12.2018/06

Dr Agata Jacewicz

ORCID 0000-0001-5908-7698

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Pedagogiki

**KONCEPCJA PEDAGOGIKI MARII MONTESSORI
W POGLĄDACH STUDENTÓW PEDAGOGIKI
PRZEDSZKOLNEJ I WCZESNOSZKOLNEJ
Z NIEPAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY
PEDAGOGICZNEJ W BIAŁYMSTOKU.
FRAGMENT BADAŃ**

Streszczenie

Autorka artykułu przedstawia fragment badań własnych dotyczących wybranych aspektów Pedagogiki Marii Montessori. Przeprowadzone badania sondażowe wśród studentów i słuchaczy studiów podyplomowych dostarczyły odpowiedzi na temat znajomości Montessori i założeń jej koncepcji, zasad, sposobów pracy w systemie montessoriańskim. Ustalono, czy uczestniczące w badaniu wiedzą jakie są cele, treści oraz metody wychowania i kształcenia w systemie pedagogicznym Montessori oraz w jakim zakresie znają materiał rozwojowy stosowany w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym. Najcenniejsze są treści zawierające ocenę możliwości zastosowania koncepcji w polskich przedszkolach we współczesności. Zebrany materiał badawczy pozwolił na sformułowanie postulatów, które m.in. dotyczą podjęcia dalszych działań w celu propagowania wspomnianej koncepcji.

Słowa kluczowe: pedagogiczna koncepcja Marii Montessori • tezy, cele, treści oraz metody w systemie montessoriańskim • materiał rozwojowy • ocena systemu pedagogicznego.

**THE MONTESSORI METHOD IN THE VIEWS OF PRE-SCHOOL
AND EARLY SCHOOL EDUCATION STUDENTS
OF NON-STATE UNIVERSITY COLLEGE OF PEDAGOGY
IN BIALYSTOK.
RESEARCH REPORT**

Abstract

The author of the article presents a fragment of her own research on selected aspects of Maria Montessori's Pedagogy. Surveys conducted among students and post-graduates provided information on the knowledge of the Montessori Method and the assumptions of her concepts, principles, ways of working in the Montessori system. It was determined whether the participants in the study know what the objectives are and have the knowledge of the content and methods of education and training in the Montessori system as well as to what extent they know the developmental material used in working with preschoolers. The most valuable is the material containing the assessment of the possibility of introducing the concept into Polish kindergartens. The collected research output allowed us to formulate postulates which, among other things, concern taking further actions in order to promote the aforementioned concept.

Keywords: Maria Montessori • objectives • contents and methods • development • evaluation • Italian pedagogical system.

Wprowadzenie

Ponad 100 lat temu Maria Montessori wypracowała koncepcję pedagogiczną, która wywołała dyskusję nie tylko w środowisku pedagogicznym. Znalazło się duże grono jej zwolenników, ale także pojawiły się uwagi krytyczne. Między innymi niepokój budziło odpowiednie przygotowanie wychowawczyń, a obecnie nauczycieli pracujących według wskazań Włoszki. Zdajemy sobie sprawę z tego, że nie każdy może zostać nauczycielem montessoriańskim. Należałoby solidnie poznać ten system pedagogiczny,

zrozumieć ideę, cele, podstawowe tezy, które przyświecały jego twórczyni. Nie jest to takie oczywiste i proste, ponieważ nie wszystkie uczelnie w Polsce na specjalności (kierunku) *Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna* przygotowują do pracy w placówkach montessoriańskich. Na Podlasiu jedynie w ofercie studiów podyplomowych NWSP w Białymstoku znalazła się propozycja ukończenia trzysemestralnych studiów *Pedagogika Marii Montessori w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. Niestety, jeszcze nie doczekaliśmy się absolwentów. W mieście działa jedno Przedszkole Samorządowe nr 36 im. Marii Montessori dla dzieci na diecie bezglutenowej i bezmlecznej oraz z zespołem złego wchłaniania¹. Placówka powstała w styczniu 1974 r., a od września 2009 r. jest przedszkolem o profilu Montessori. Personel tworzy wysoko wykwalifikowana w tym zakresie kadra pedagogiczna oraz przeszkoleni pracownicy administracji i obsługi. W przedszkolu odbywają się szkolenia, kursy, warsztaty, w których uczestniczą zainteresowani nauczyciele, a także rodzice wychowanków. Jest to także jedyna placówka, w której możemy szkolić studentów i słuchaczy, aby w przyszłości efektywnie i ze zrozumieniem pracowali stosując koncepcję pedagogiczną niezwykłej włoskiej lekarki.

Problem szkolenia przyszłych nauczycieli dostrzegła sama autorka systemu. W tym celu organizowała liczne międzynarodowe kongresy w najodleglejszych zakątkach świata. Powstały też liczne publikacje. Mimo upływu czasu kształcenie nauczycieli nadal stanowi wyzwanie.

Podstawy metodologiczne badań własnych

Do przeprowadzenia badań skłoniła mnie wypowiedź Montessori², która wyraźnie określiła szczegółowe „przykazania” do-

¹ Przedszkole jest rekomendowane przez Polskie Stowarzyszenie Montessori, które zostało zarejestrowane 20.04.1994 roku. Jego siedzibą jest Łódź, a prezesem dr Małgorzata Miksza. Obecnie PSM zrzesza ponad 200 członków. W mieście i regionie funkcjonuje wiele placówek, które deklarują wdrażanie elementów pedagogiki montessoriańskiej.

² M. Montessori, *Spannungsfeld Kind – Gesellschaft – Welt*, Freiburg 1974, s. 28, cyt. za: M. Miksza, *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori*

tyczące wychowawcy oraz badania m.in. prowadzone przez Gaston Mialaret³, Barbarę Surmę⁴, Marię Królicę⁵, Dorotę Zdybel⁶.

Przedmiotem badań własnych uczyniono tezy Pedagogiki Montessori i możliwość ich stosowania w pracy z przedszkolakami. Celem było poznanie opinii studentów i słuchaczy studiów podyplomowych NWSP w Białymstoku na temat ich znajomości postaci Montessori, podstawowych założeń jej systemu i możliwości ich zastosowania we współczesnej pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym. Założono, że uzyskane podczas badania informacje przyczynią się do ewentualnej korekty tematyki zajęć z przedmiotu *Pedagogika przedszkolna* lub *Systemy pedagogiczne w Europie*.

Problem główny sformułowano następująco: Czy studenci znają Montessori i założenia jej systemu pedagogicznego?

Badania pozwoliły uzyskać odpowiedź na problemy szczegółowe:

1. Jaka jest znajomość zasad i sposobów pracy w systemie montessoriańskim?
2. Jaka jest znajomość celów, treści oraz metod wychowania i kształcenia w systemie pedagogicznym Montessori?
3. W jakim zakresie badani znają materiał dydaktyczny (zgodny z założeniami Włoszki) stosowany w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym?
4. Jak studenci i słuchacze oceniają możliwości zastosowania we współczesności Pedagogiki Montessori w polskich przedszkolach?

o wychowaniu dziecka, Kraków: „Impuls”, 2014, ISBN 978-83-7850-635-5, s. 87-88.

³ G. Mialaret, *Wychowanie przedszkolne na świecie*. „Materiały i Studia Pedagogiczne”, 1975, nr 19, UNESCO.

⁴ B. Surma, *Pedagogika Montessori- podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Kraków: wyd. Palatum, 2008, ISBN 978-83-927276-0-6.

⁵ M. Królicza, *Znajomość wśród nauczycieli przedszkoli tez pedagogiki Marii Montessori i możliwość ich realizacji* W: *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, B. Surma (red.), Łódź – Kraków: wyd. Palatum, 2009, ISBN 978-83-927276-2-0, Wyd. WSF-P Ignatianum, 2009, ISBN 978-83-7614-060-5, s. 121-129.

⁶ D. Zdybel, *Maria Montessori o umyśle dziecka – od umysłu chłonnego do metapoznania* W: *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori - teoria i praktyka*, B. Surma (red.), Łódź- Kraków 2009, wyd. Palatum, ISBN 978-83-927276-3-7, Wyd. WSF-P Ignatianum, 2009, ISBN 978-83-7614-064-3, s. 91-102.

Badania miały charakter diagnostyczny. Rozwiązanie problemów szukano na drodze badań sondażowych, stosując technikę ankiety, a za narzędzie posłużył autorski kwestionariusz ankiety. Badania przeprowadzono na kierunku *Pedagogika* pod koniec 2017r. w NWSP na stuosobowej grupie, którą stanowiły studentki studiów niestacjonarnych specjalności *Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna* oraz słuchaczki studiów podyplomowych specjalności *Pedagogika przedszkolna*. Szczegółową charakterystykę badanej grupy zamieszczono poniżej (Tabela 1).

Tabela 1. Charakterystyka grupy uczestniczącej w badaniu

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Wykształcenie						
Średnie	0	0,0	31	57,4	31	31,0
Wyższe – licencjat, inżynierskie	14	30,4	21	38,9	35	35,0
Wyższe – magisterskie	32	69,6	2	3,7	34	34,0
Wiek						
20-30 lat	14	30,4	36	66,7	50	50,0
31-40 lat	18	39,2	16	29,6	34	34,0
41-50 lat	14	30,4	2	3,7	16	16,0
Miejsce zamieszkania						
Wieś	14	30,4	10	18,5	24	24,0
Miasto poniżej 100 tys. mieszkańców	17	37,0	38	70,4	55	55,0
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	15	32,6	6	11,1	21	21,0
Ogółem	46	100,0	54	100,0	100	100,0

Źródło: badania własne.

Większość słuchaczek studiów podyplomowych tj. 69,6% (32)⁷ miała wykształcenie wyższe magisterskie, pozostałe – 30,4%

⁷ Prezentowany materiał badawczy zawiera dwie grupy danych: dane procentowe, do których autorka tekstu przywiązuje większą wagę oraz dane lic-

(14) ukończyły studia licencjackie. Ponad połowa – 57,4% (31) uczestniczących w badaniu studentek trzeciego roku studiów I stopnia i pierwszego roku studiów II stopnia (trzyletnie) posiadała wykształcenie średnie, 38,9% (21) tytuł licencjata i 3,7% (2) tytuł magistra (ze specjalności niepedagogicznej).

Grupę słuchaczek stanowią kobiety o zróżnicowanym wieku. 30,4% (14) to osoby od 20. do 30. roku życia i tyleż samo od 41 do 50 roku życia, nieco więcej, bo 39,2% (18) to osoby między 31. a 40. rokiem życia. Grupę studentek stanowią w większości osoby młode – 66,7% (36) w wieku 20–30 lat i 29,6% (16) w wieku 31 – 40 lat. Niewielki odsetek – 3,7% (2) to osoby powyżej 40. roku życia (41 i 42 lata).

37,0% (17) słuchaczek mieszka w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców, 32,6% (15) w dużych aglomeracjach miejskich i 30,4% (14) zamieszkuje wsie. Studentki, to przede wszystkim mieszkanki mniejszych miast – stanowią 70,4% (38). Tylko 18,5% (10) mieszka na wsi i 11,1% (6) w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców. Prezentując wyniki badań w powyższym artykule wzięto pod uwagę jedynie jedną zmienną – rodzaj studiów.

Znajomość zasad i sposobów pracy w systemie montessoriańskim

Uczestniczące w badaniu kobiety udzieliły odpowiedzi na 24 pytania, gdzie pierwszą grupę stanowiły te, dotyczące znajomości założeń Pedagogiki Montessori.

Niewielki odsetek badanych deklarował, że zna w wystarczającym zakresie założenia systemu pedagogicznego Montessori – jest to 18,5% (10) studentek i 8,7% (4) słuchaczek. Ponad połowa z nich twierdziła, że zna założenia montessoriańskie, ale ich wiedza wymaga uporządkowania i zaktualizowania – 65,2% (30) słuchaczek i 59,3% (32) studentek. Co piąta badana studentka tj. 22,2% (12) i co czwarta słuchaczka – 26,1% (12) przyznała, że nie zna, ale chciałaby poznać. Należy docenić dociekliwość badanych i chęć głębszego poznania systemu pedagogicznego Włoszki.

bowe, które podano w nawiasie jako dane uzupełniające o mniejszym znaczeniu, ale pozwalające pełniej zobrazować wyniki, np. 69,6% (32).

Tabela 2. Znajomość założeń systemu pedagogicznego Montessori

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Tak, znam w wystarczającym zakresie	4	8,7	10	18,5	14	14,0
Tak, znam, ale moja wiedza wymaga uporządkowania i zaktualizowania	30	65,2	32	59,3	62	62,0
Nie znam, ale chciałabym/chciałbym poznać	12	26,1	12	22,2	24	24,0
Nie znam i nie interesuje mnie to	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ogółem	46	100,0	54	100,0	100	100,0

Źródło: badania własne.

Warto podkreślić, że zdecydowana większość badanych zna pochodzenie Montessori. 91,4% (42) słuchaczek i 90,7% (49) studentek podaje, że jest Włoszką. 4,3% (2) słuchaczek twierdzi, że Holenderką – być może skojarzyło jej narodowość z miejscem pochówku. Niewielki odsetek respondentek nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie – 9,3% (5) studentek i 4,3% (2) słuchaczek.

Tabela 3. Źródła wiedzy na temat Pedagogiki Montessori

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Ze studiów pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna (licencjackich, magisterskich podyplomowych)	38	82,6	41	75,9	79	79,0
Ze studiów podyplomowych <i>Pedagogika M. Montessori w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej</i>	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Z rozmów z koleżankami	6	13,0	12	22,2	18	18,0
Z rozmów z nauczycielami np. podczas praktyk stu-	3	6,5	10	18,5	13	13,0

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
denckich						
Ze źródeł literaturowych (książek, czasopism)	10	21,7	14	25,9	24	24,0
Ze spotkań z doradcą metodycznym	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Z kursów, szkoleń, warsztatów itp.	1	2,2	4	7,4	5	5,0
Z hospitacji zajęć otwartych prowadzonych przez nauczycieli montessoriańskich	0	0,0	10	18,5	10	10,0
Z rozmów z rodzicami dzieci, które uczęszczają do placówki montessoriańskiej	0	0,0	10	18,5	10	10,0
Z mediów (TV, Internetu, radia itp.)	14	30,4	20	37,0	34	34,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	0	0,0	2	2,0

Źródło: badania własne, pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi.

Z analizy zebranego materiału badawczego wynika, że podstawowym źródłem informacji na temat pedagogiki Montessori były studia – 82,6% (38) słuchaczek i 75,9% (41) studentek. Co trzecia badana tj. 37,0% (20) studentek i 30,4% (14) słuchaczek słyszała na ten temat w mediach, w Internecie, TV, radio. Co czwarta osoba uczestnicząca w badaniu deklarowała czytanie literatury – 25,9% (14) studentek i 21,7% (10) słuchaczek. Ponadto kobiety twierdziły, że dowiedziały się o Pedagogice Montessori od koleżanek – 22,2% (12) studentek i 13,0% (6) słuchaczek, od nauczycielek podczas praktyk – 18,5% (10) studentek i 6,5% (3) słuchaczek czy rozmów z rodzicami dzieci uczęszczających do placówki montessoriańskiej – 18,5% (10) studentek i hospitacji zajęć otwartych prowadzonych przez nauczycieli montessoriańskich – 18,5% (10) studentek. Niewiele badanych zaznaczyło, że brały udział w kursach, szkoleniach warsztatach organizowanych w Przedszkolu Samorządowym nr 36 im. Marii Montessori w Białymstoku – 7,4% (4) studentek i 2,2% (1) słuchaczek szukając nowych, ciekawych rozwiązań metodycznych, ale także przy-

noszących zadowolenie i efektywną pracę. Z powyższych danych wynika, że badane korzystały z różnych źródeł informacji, jednak ciężar propagowania koncepcji Włoszki spoczywa przede wszystkim na nauczycielach akademickich w toku studiów.

Uczestniczące w badaniu zapytałam o znajomość wykształcenia Montessori. 91,4% (42) słuchaczek i 77,8% (42) studentek twierdziło, że Włoszka ma wykształcenie medyczne, niektóre kobiety wpisały także ukończenie uniwersytetu w Rzymie i dodatkowo przyznały, że jest pedagogiem – 30,4% (14) słuchaczek i 51,9% (28) studentek lub ma wiedzę psychologiczną – 2,2% (1) słuchaczek. Wśród odpowiedzi pojawiło się także wykształcenie filozoficzne – 44,4% (24) studentek i 15,2% (7) słuchaczek, co świadczy, że starały się bliżej poznać wyżej wymienioną postać.

Kolejne pytanie dotyczyło miejsca i warunków, w których Montessori rozpoczęła swoją działalność. Odpowiedziało na nie 63,0% (29) słuchaczek i 83,3% (45) studentek. Najpopularniejsze wypowiedzi to: *„otworzyła dom dziecięcy w Rzymie”*, *„Otworzyła dom dla potrzebujących dzieci z biednej dzielnicy”*, *„Pracę rozpoczęła w szpitalu psychiatrycznym, opiekowała się dziećmi upośledzonymi umysłowo”*. Zamieszczono również dłuższą wypowiedź: *„W 1907r. otworzyła pierwszy dom dziecięcy w ubogiej dzielnicy Rzymu, tworzyła wszystko sama od podstaw, według własnego projektu, z udziałem dzieci”*. Inne wpisywały krótko: *„we Włoszech”*, *„w domu dziecka”*, *„w przedszkolu”*, *„w casa dei bambini”*.

Biorące udział w badaniu kobiety przedstawiły źródła uwarunkowań teoretycznych koncepcji Włoszki. Respondentki były zdania, że podstawy systemu wywodzą się z humanizmu – 63,0% (29) słuchaczek i 50,0% (27) studentek, naturalizmu – 83,3% (45) studentek i 34,8% (16) słuchaczek oraz personalizmu – 74,1% (40) studentek i 26,1% (12) słuchaczek. Niewielki odsetek badanych opowiedział się za empiryzmem – 6,0% (6), sensualizmem – 5,0% (5), czy aksjologią – 1,0% (1). Należy podkreślić, że zasadność i zakres tych wskazań jest niezadawalający, ponieważ respondentki nie umiały uzasadnić dokonanego wyboru. Należy przypuszczać, że dokonały wskazań intuicyjnie. Ponadto 9,0% (9) kobiet nie potrafiło udzielić odpowiedzi na to pytanie.

Kolejne pytanie dotyczyło uwarunkowań praktycznych koncepcji i ściśle korespondowało z pytaniem o miejsce i warunki rozpoczęcia działalności Montessori. Z analizy zebranego materiału wynika, że respondentki słusznie najczęściej wskazywały domy dziecięce – 75,9% (41) studentek i 54,3% (25) słuchaczek, następnie szpitale psychiatryczne – 90,7% (49) studentek i 19,6% (9) słuchaczek. Należy także dodać, że ponad połowa wymieniła szpitale dziecięce – 75,9% (41) studentek i 19,6% (9) słuchaczek. Prawie połowa sugerowała też obserwowanie „dzieci ulicy” – 59,3% (32) studentek i 28,3% (13) słuchaczek. 4,3% (2) słuchaczek wskazało inne źródła uwarunkowań tj. środowisko przedszkolne i szkolne. 14% (14 z obu grup) nie znało odpowiedzi.

Uczestniczące w badaniu zapytano o rodzaje prac wykonywanych przez dzieci zgodnie z założeniami Montessori. Należy stwierdzić, że występują wyraźne różnice ilościowe w wypowiedziach badanych grup. Zarówno studentki – 98,1% (53), jak i słuchaczki – 60,9% (28) do prac wykonywanych przez dzieci najczęściej zaliczały prace ręczne, manualne, mając także na myśli możliwość korzystania z rozwojowego materiału montessoriańskiego. Podkreślono także prace samoobsługowe – 87,0% (47) studentek i 54,3% (25) słuchaczek. Dużą popularnością cieszyły się prace plastyczne – 94,4% (51) studentek i 39,1% (18) słuchaczek. Niewiele mniej zaznaczyło prace przyrodnicze – 90,7% (49) studentek i 37,0% (17) słuchaczek oraz społeczne – 98,1% (53) studentek i 23,9% (11) słuchaczek. Niespełna połowa – 72,2% (39) studentek i 13,0% (6) słuchaczek zwróciła uwagę na prace organizacyjne tj. umiejętność organizowania miejsca pracy, dobór partnera zabawy czy wybór materiału (pomocy dydaktycznej). Mimo, że 16,7% (9) studentek wskazało opcję *inne*, żadna z nich nie określiła o jaki rodzaj pracy chodzi.

Podsumowując należy stwierdzić, że zarówno studentki, jak i słuchaczki krytycznie określiły poziom swojej wiedzy zarówno na temat Pedagogiki Montessori, jak i jej założycielki. W wielu przypadkach (być może intuicyjnie) właściwie określały źródła uwarunkowań koncepcji, dysponowały podstawową wiedzą o Marii Montessori.

Znajomość celów, treści oraz metod wychowania i kształcenia w systemie pedagogicznym Montessori

Nie wszystkie uczestniczące w badaniu kobiety podały cele przyświecające koncepcji Włoszki w kontekście rozwoju dziecka. Tylko 63,0% (29) studentek i 34,8% (16) słuchaczek studiów podyplomowych wyraziło swoje spostrzeżenia. Badane najczęściej wymieniały, że celem jest: „*samodzielna praca dziecka, podczas której ma możliwość rozwoju*”, „*dążenie do samodzielności, samo-realizacji*”, czy też „*dziecko samodzielnie podejmuje decyzje*”, „*dziecko uczy się samodzielności i empatii*”, „*uczy się organizować zadania indywidualnie i w grupie*”. Podkreślały, że celem jest „*naturalny rozwój, praca na miarę możliwości dziecka*”, „*indywidualny rozwój dziecka we wszystkich sferach; nauczyciel pełni rolę przewodnika*”. Akcentowały także „*szacunek do dziecka, które jest w centrum edukacji*”, „*uczenie samodzielności, dokonywania wyborów, szacunku, indywidualności, kreatywności*”, „*swoboda, rozwój dziecka*”, „*rozwijanie indywidualnych cech osobowości dziecka, zdobywanie wiedzy i umiejętności, kształtowanie charakteru*”, „*celem jest usamodzielnienie się dziecka, przygotowanie go do funkcjonowania w otaczającym świecie*”.

Następnie respondentki określały elementy systemu M. Montessori, które są im znane oraz precyzowały czym się przejawiają. Kobiety najczęściej wymieniały zasadę swobody – 88,9% (48) studentek i 73,9% (34) słuchaczek. Ich zdaniem zasada swobody polega na tym, że „*dziecko samo podejmuje decyzję, czy pracować samodzielnie, czy w grupie*”, „*dziecko ustala tempo i czas pracy*”, „*dziecko może pracować tyle, ile chce*”, „*dziecko pracuje samodzielnie, bez ograniczeń*”, „*dziecko koncentruje uwagę na tym, co je interesuje*”. Ponadto uczestniczące w badaniu podkreślały, że zasada swobody to „*swoboda pracy*”, „*brak ograniczeń*”, „*swoboda czasu*”, „*samodzielność, oryginalność, zdobywanie doświadczenia*”, „*dziecko nie ma ograniczeń np. poznaje wszystkie litery alfabetu, a nie tylko wybrane, sugerowane przez program*”.

Badane zwróciły uwagę na organizację przestrzeni edukacyjnej – 88,9% (48) studentek i 28,3% (13) słuchaczek. Najczęściej podkreślały, że „*nauczyciel zapewnia przestrzeń, w której działa*

dziecko”, „*dziecko może zagospodarować przestrzeń, w której działa*”, „*przestrzeń stanowią kształcące pomoce dydaktyczne, które pomagają zdobyć doświadczenie, porządkują wiedzę przed-szkolaków*”.

Za istotny element systemu 88,9% (48) studentek i 15,2% (7) słuchaczek uznało także wychowanie kosmiczne. Jednak nie wszystkie rekomendujące umotywowwały swój wybór. Uczestniczące w badaniu pisały, że „*obejmuje ono przyrodę i kulturę, poznawanie przez doświadczenie*”, „*dziecko dowiadyuje się jak powstał świat*”.

Respondentki twierdziły, że materiał dydaktyczny „*ma wspomagać wszechstronny rozwój dziecka*”, „*stanowią go drewniane, naturalne materiały*”, „*znajduje się zawsze w zasięgu dziecka*”, takiego zdania było 88,9% (48) studentek i 28,3% (13) słuchaczek.

Polaryzacja uwagi „*długotrwałe zainteresowane przedmiotem lub czynnością*” to kolejny element godny uwagi zdaniem 88,9% (48) studentek i 17,4% (8) słuchaczek.

Wrażliwe fazy to „*okresy, w których dziecko jest wrażliwe na określone bodźce*” dostrzegło je 88,9% (48) studentek i tylko 4,3% (2) słuchaczek.

W nieco mniejszym stopniu podkreślano rozwój umysłowy – 85,2% (46) studentek i 26,1% (12) słuchaczek. Określały go jako „*pobudzanie do działania*”, „*ćwiczenie wszystkich zmysłów*”, „*poznawanie zmysłowe*”.

Prawie połowa słuchaczek – 45,7% (21) i większość studentek – 77,8% (42) wyeksponowała lekcje ciszy – „*czas, kiedy dziecko może się wyciszyć, zrelaksować, dziecko uspokaja się, może odkryć swoje wnętrze*”, „*... pomagają dziecku odnaleźć spokój*”, „*sprzyjają wypracowaniu zamilowania do ciszy, odpoczynku*”.

Gimnastyka wolna zdaniem 75,9% (41) studentek i 8,7% (4) słuchaczek polega na tym, że „*dziecko swobodnie wykonuje zadania ruchowe (takie, jakie chce)*”, „*dziecko podczas pracy zawsze ma zaspokojoną potrzebę ruchu*”, „*samo podejmuje decyzję, czy chce przebywać w ogrodzie, ruszać się na świeżym powietrzu*”.

Ponad połowa studentek – 55,6% (30) i co czwarta słuchaczka – 26,1% (12) doceniła organizację dnia tzn. „dziecko bawi się czym chce, ale nie ma samowoli”, „dziecko ustala (planuje), co chce w danym czasie robić”, „dzieci same decydują, w których zajęciach chcą wziąć udział”.

Trójfazowy cykl pracy także jest istotnym elementem systemu Włoszki. Zaznaczyło go 48,1% (26) studentek i 8,7% (4) słuchaczek. Jednak tylko kilka osób wpisało czym się przejawia, wymieniając „faza ćwiczenia, wielkiej pracy i kontemplacja”.

W dalszej kolejności badane wskazały rozwój moralny – 44,4% (24) studentek i 10,9% (5) słuchaczek, rozwój językowy – 40,7% (22) studentek i 19,6% (9) słuchaczek i rozwój fizyczny – 38,9% (21) studentek i 17,4% (8) słuchaczek. Niestety tylko przy rozwoju fizycznym dokonały krótkiej charakterystyki, wpisując: „chodzenie po elipsie”, „zaspakajanie aktywności fizycznej dzieci”, „umożliwienie zaspokojenia potrzeby ruchu”, a nawet uznano, że rozwojowi fizycznemu sprzyja „ćwiczenie umiejętności samoobsługowych”.

2,2% respondentek, czyli jedna z badanych zwróciła uwagę, że (materiał montessoriański) „każda pomoc dydaktyczna występuje w jednym egzemplarzu, co wymaga od dzieci cierpliwego oczekiwania”.

Tabela 4. Deklaracja znajomości tez koncepcji Montessori

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Dziecko jest zdolne do wykonywania samodzielnych wyborów	38	82,6	46	85,2	84	84,0
Proces edukacyjny opiera się na aktywności dziecka	27	58,7	50	92,6	77	77,0
Nauczyciel jest wnikliwym obserwatorem dziecka	25	54,3	44	81,5	69	69,0
Dziecko koncentruje uwagę na tym, co je interesuje	32	69,6	48	88,9	80	80,0
Nauczyciel stwarza odpowiednie otoczenie edukacyjne	30	65,2	47	87,0	77	77,0

Dziecko wybiera zadanie edukacyjne, a nie nauczyciel	21	45,7	42	77,8	63	63,0
Okazywanie sobie miłości, szacunku i zrozumienia	26	56,5	34	63,0	60	60,0
Dziecko podejmuje decyzje o miejscu zabawy (np. na terenie przedszkola, w ogrodzie)	10	21,7	46	85,2	56	56,0
Dziecko lubi porządek wokół siebie i logiczne zajęcia	13	28,3	21	38,9	43	43,0
Wprowadzanie lekcji ciszy	30	65,2	37	68,5	67	67,0
Dziecku większą radość sprawiają trudniejsze zabawy	4	8,7	6	11,1	10	10,0
Istotne jest stymulowanie i porządkowanie doświadczeń dziecka	9	19,6	11	20,4	20	20,0
Dzieci znają i przestrzegają systemu kar i nagród	4	8,7	2	3,7	6	6,0
Dziecko kieruje rówieśnikami	1	2,2	5	9,3	6	6,0
Słowo jest podstawowym środkiem edukacyjnym	3	6,5	8	14,8	11	11,0
Inne, jakie? ...	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	6	11,1	8	8,0

Źródło: badania własne, pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi.

Uczestniczącym w badaniu przedstawiono 15 tez, z czego nie wszystkie dotyczyły koncepcji Włoszki. Zadaniem studentek i słuchaczek było wybrać te, które ich zdaniem są charakterystyczne dla Pedagogiki Montessori. Panie w zdecydowanej większości zaznaczyły „*dziecko jest zdolne do wykonywania samodzielnych wyborów*” – 85,2% (46) studentek i 82,6% (38) słuchaczek. Nie wiele mniej wskazało, że „*dziecko koncentruje uwagę na tym, co je interesuje*” – 88,9% (48) studentek i 69,6% (32) słuchaczek. Zbliżony odsetek zauważył, że „*nauczyciel stwarza odpowiednie otoczenie edukacyjne*” – 87,0% (47) studentek i 65,2% (30) słuchaczek i że „*proces edukacyjny opiera się na aktywności dziecka*” – 92,6% (50) studentek i 58,7% (27) słuchaczek. Nieco mniej słusznie dostrzegło, iż „*nauczyciel jest wnikliwym obserwatorem dziecka*” – 81,5% (44) studentek i 54,3% (25) słuchaczek. Ponad

połowa badanych zakreśliła „*wprowadzanie lekcji ciszy*” – 68,5% (37) studentek i 65,2% (30) słuchaczek, „*dziecko wybiera zadanie edukacyjne, a nie nauczyciel*” – 77,8% (42 studentek i 45,7% (21) słuchaczek oraz istotne jest „*okazywanie sobie miłości, szacunku i zrozumienia*” – 63,0% (34) studentek i 56,5% (26) słuchaczek i to „*dziecko podejmuje decyzję o miejscu zabawy*” – 85,2% (46) studentek i 21,7% (10) słuchaczek.

Niemal połowa badanych było zdania, że „*dziecko lubi porządek wokół siebie i logiczne zajęcia*” – 38,9% (21) studentek i 28,3% (13) słuchaczek. Niewielki odsetek twierdził, że „*słowo jest podstawowym środkiem edukacyjnym*”, „*dziecko kieruje rówieśnikami*”, „*dziecku większą radość sprawiają trudniejsze zabawy*”, „*dzieci znają i przestrzegają systemu kar i nagród*”. Powyższe odpowiedzi świadczą o tym, że wiedza na ten temat koncepcji Włoszki wymaga jeszcze pogłębienia i wnikliwszej analizy.

Następnie określono dominującą formę wychowania i kształcenia. Za kryterium podziału przyjęto liczbę dzieci. Wszystkie z wymienionych form tj. zbiorowa, grupowa (lekcja ciszy, lekcja ruchowa na „*czerwonej linii*”) i indywidualna (lekcja podstawowa, lekcja trójstopniowa) są stosowane w pracy z dziećmi, jednak respondenci uznały, że przeważa praca w grupach – 85,2% (46) studentek i 58,7% (27) słuchaczek, zaś na drugim miejscu indywidualna – 96,3% (52) studentek i 39,1% (18) słuchaczek. Wyraźnie widzimy, że wypowiedzi badanych różnią się, bo niemal wszystkie studentki są zdania, że to praca indywidualna jest formą pierwszoplanową.

W badaniu wykorzystano propozycję klasyfikacji metod według Surmy⁸, która jest zdania, że w procesie kształcenia w systemie pedagogicznym Montessori przede wszystkim uwzględnia się przebieg właściwości procesu poznawania człowieka opartego na aktywności zewnętrznej i myślowej. Nauczyciel jest organizatorem sytuacji zadaniowych, w których dziecko (uczeń) w sposób samodzielny zdobywa wiedzę i umiejętności, dzięki czemu rozwija swoją osobowość. Dlatego dominują metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy w toku własnej i wielostronnej aktywności dziecka.

⁸ B. Surma, *Pedagogika Montessori - podstawy teoretyczne...*, op. cit., s.163-172.

Tabela 5. Metody pracy dominujące w systemie Montessori

Kategorie odpowiedzi		Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
Metody asymilacji wiedzy	rozmowa	6	13,0	30	55,6	36	36,0
	pokaz zwany lekcją podstawową	8	17,4	40	74,1	48	48,0
	opis i powiadanie połączone z pokazem i eksperymentami, zwane opowiadaniem kosmicznym	17	37,0	36	66,7	53	53,0
	metoda słowna zwana lekcją trójstopniową	7	15,2	41	75,9	48	48,0
	dyskusja	1	2,2	30	55,6	31	31,0
Metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy	praca z materiałami testowymi	8	17,4	15	27,8	23	23,0
	gry dydaktyczne (gry słowne, gry matematyczne)	18	39,1	38	70,4	56	56,0
	praca własna z materiałem rozwojowym we wszystkich obszarach edukacyjnych	21	45,7	46	85,2	67	67,0
	metoda własnego działania i powtarzania	29	63,0	49	90,7	78	78,0
	metoda laboratoryjna	8	17,4	10	18,5	18	18,0
	metoda definiowania połączona z działaniem i obserwacją	10	21,7	10	18,5	20	20,0
	metoda znaku i przypowieści stosowana w wychowaniu religijnym	6	13,0	32	59,3	38	38,0

Kategorie odpowiedzi		Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
Metody waloryzujące	inscenizacje	9	19,6	11	20,4	20	20,0
	eksponowanie (taśmy czasu, dzieła literackie, wytwory ludzkiej działalności)	13	28,3	20	37,0	33	33,0
Metody praktyczne	ćwiczenie ciszy zwane lekcją ciszy	27	58,7	49	90,7	76	76,0
	ćwiczenie koncentracji uwagi	8	17,4	45	83,3	53	53,0
	ćwiczenia z materiałem rozwojowym	18	39,1	46	85,2	64	64,0
	ćwiczenia ruchowe na linii	11	23,9	37	68,5	48	48,0
	gry i zabawy ruchowe	5	10,9	32	59,3	37	37,0
Brak odpowiedzi		5	10,9	4	7,4	9	9,0

Źródło: badania własne, pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 5. należy stwierdzić, że uczestniczące w badaniu do metod dominujących w Pedagogice Montessori zaliczają metody praktyczne i samodzielnego dochodzenia do wiedzy oraz w mniejszym zakresie metody asymilacji wiedzy. Wśród metod praktycznych wymieniały: *ćwiczenie ciszy zwane lekcją ciszy* – 90,7% (49) studentek i 58,7% (27) słuchaczek, *ćwiczenia z materiałem rozwojowym* – 85,2% (46) studentek i 39,1% (18) słuchaczek, *ćwiczenie koncentracji uwagi* – 83,3% (45) studentek i 17,4% (8) słuchaczek, *ćwiczenia ruchowe na linii* – 68,5% (37) studentek i 23,9% (11) słuchaczek.

Do najczęściej stosowanych metod samodzielnego dochodzenia do wiedzy zaliczyły: *metodę własnego działania i powtarzania* – 90,7% (49) studentek i 63,0% (29) słuchaczek, *pracę własną z materiałem rozwojowym we wszystkich obszarach edukacyjnych* – 85,2% (46) studentek i 45,7% (21) słuchaczek, *gry dydaktyczne* (słowne i matematyczne) – 70,4% (38) studentek i 39,1% (18) słuchaczek.

Zaś wśród metod asymilacji wiedzy znalazły się: *opis i opowiadanie połączone z pokazem i eksperymentami, zwane opowiadaniem kosmicznym* – 66,7% (36) studentek i 37,0% (17) słuchaczek oraz *metodę słowną zwaną lekcją trójstopniową* – 75,9% (41) studentek i 15,2% (7) słuchaczek.

Znajomość materiału dydaktycznego stosowanego w pracy z przedszkolakami

Otoczenie dziecka możemy rozpatrywać w aspekcie materialnym (budynek przedszkolny, znajdujące się w nim sprzęty, pomoce rozwojowe i inne pomoce dydaktyczne wspierające rozwój dziecka), w aspekcie strukturalno – dynamicznym określonym przez zasady i aspekcie osobowym (nauczyciel i wymieszana wiekowo grupa dzieci). Przygotowane otoczenie ma być pomocą dla dziecka w rozwoju, ma być drogowskazem podejmowanych działań. Montessori opracowała oryginalny, przemyślany materiał rozwojowy. Mówiła, że „Każda niepotrzebna pomoc jest przeszkodą w rozwoju”⁹.

Istotne jest to, że co czwarta kobieta, czyli 37,0% (20) studentek i 13,0% (6) słuchaczek zna materiał rozwojowy M. Montessori, jego rodzaje i cechy. Prawie połowa tj. 40,8% (22) studentek i 54,3% (25) słuchaczek zna tylko wybrane pomoce, a pozostałe nie znają go.

Dodatkowo skategoryzowany materiał rozwojowy podano poddano ocenie, tzn. określono którego najchętniej używają dzieci. Respondentki uznały, że dzieci najczęściej korzystają z *materiału do ćwiczeń z praktycznego życia* – 77,8% (42) studentek i 52,2% (24) słuchaczek, następnie wykorzystywany jest *materiał sensoryczny* – 61,1% (33) studentek i 56,5% (26) słuchaczek oraz *materiał do nauki języka, matematyki, kultury i innych dziedzin wiedzy* – 70,4% (38) studentek i 28,3% (13) słuchaczek. Ponadto uważały, że dzieci zdecydowanie rzadziej sięgają po tzw. *materiały artystyczne* – 63,0% (34) studentek i 28,3% (13) słuchaczek

⁹ M. Montessori, *Aphorismen*, „Die Neue Erziehung” 1930, nr 1, s. 17, cyt. za: M. Miksza, *Zrozumieć Montessori ...*, op. cit., s. 21.

i sporadycznie po *materiały religijne* – 51,9% (28) studentek i 19,6% (9) słuchaczek.

Tabela 6. Określenie rodzaju materiału rozwojowego, z którego dzieci korzystają najchętniej

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Materiał do ćwiczeń z praktycznego życia – związany z samoobsługą, troską o środowisko, zwyczajami i normami społecznymi	24	52,2	42	77,8	66	66,0
Materiał sensoryczny – rozwijający poznanie zmysłowe, służy pobudzaniu aktywności umysłowej	26	56,5	33	61,1	59	59,0
Materiały do nauki języka, matematyki, kultury i innych dziedzin wiedzy	13	28,3	38	70,4	51	51,0
Materiały artystyczne związane z ekspresją muzyczną, plastyczną i zręcznościową dziecka	13	28,3	34	63,0	47	47,0
Materiały religijne	9	19,6	28	51,9	37	37,0
Brak odpowiedzi	9	19,6	12	22,2	21	21,0

Źródło: badania własne, pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi.

Kobiety nie umotywowały swojego wyboru, ale podały cechy charakterystyczne materiału rozwojowego: *prostota*, *precyzja*, *estetyka* – 88,9% (48) studentek i 69,6% (32) słuchaczek, *dostosowany do potrzeb rozwojowych dziecka* – 75,9% (41) studentek i 56,5% (26) słuchaczek, *ograniczenie – dany rodzaj pomocy występuje tylko w jednym egzemplarzu* – 90,7% (49) studentek i 21,6% (12) słuchaczek. Ponad połowa badanych jest zdania, że *uwzględnia zasadę stopniowania trudności* – 66,7% (36) studentek i 37,0% (17) słuchaczek oraz *konstrukcja umożliwia samodzielną kontrolę błędów* – 59,3% (32) studentek i 43,5% (20) słu-

chaczek. Niewielki odsetek wskazał *logiczną spójność, tematyczność* – 35,2% (19) studentek i 13,0% (6) słuchaczek oraz *dostosowanie do zainteresowań dzieci* – 5,6% (3) studentek. 11,1% (6) studentek i 8,7% (4) słuchaczek nie wypowiedziało się w tej kwestii.

Ocena możliwości zastosowania we współczesności Pedagogiki Montessori w polskich przedszkolach

Istotnym elementem badania była ocena możliwości zastosowania Pedagogiki Montessori w pracy polskich przedszkoli w XXI wieku. Najpierw zapytałam o popularność Pedagogiki Montessori, znajomość miejsc, w których jest lub była realizowana. Istotne jest to, czy system pedagogiczny, który rozpropagowała Montessori zdaniem uczestniczących w badaniu kobiet jest wciąż aktualny i znajduje zastosowanie we współczesności.

Tabela 7. Popularność Pedagogiki Montessori we współczesności

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Tak, jest bardzo popularny	21	45,7	45	83,3	66	66,0
Tak, ale w niewielkim zakresie	18	39,1	9	16,7	27	27,0
Raczej nie	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Nie	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Nie wiem	5	10,9	0	0,0	5	5,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	0	0,0	2	2,0
Ogółem:	46	100,0	54	100,0	100	100,0

Źródło: badania własne.

Okazało się, że niemal wszystkie respondentki uznały system pedagogiczny Włoszki za popularny. Za bardzo popularnym opowiedziało się 83,3% (45) studentek i 45,7% (21) słuchaczek, a za popularnym 39,1% (18) słuchaczek i 16,7% (9) studentek. Pozo-

stałe badane nie wiedziały lub nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie – 15,2%; (7) słuchaczek. Dopelnieniem było pytanie o kraje i miasta, gdzie realizowane były lub są założenia Montessori.

Słuchaczki i studentki zapytałam, w jakich krajach (miastach) realizowano (realizuje się) założenia Systemu Montessoriańskiego. Należy podkreślić, że zebrany materiał nie jest w pełni satysfakcjonujący. Kobiety tj. 81,5% (44) studentek i 21,7% (10) słuchaczek, wymieniały pojedyncze kraje: Polska, Włochy, Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania, Kanada, Dania (kolejność według częstotliwości wymieniania). Niektóre zamiast krajów wpisały kontynenty: Europę, Azję, Amerykę i Afrykę. Nie ulega wątpliwości, że nie dysponowały kompletną wiedzą, w jakich miastach w Polsce funkcjonują placówki montessoriańskie. 88,9% (48) studentek i 50,0% (23) słuchaczek udzieliło odpowiedzi na to pytanie wymieniając: Białystok, Lublin, Łódź, Warszawę, Kraków, Gdańsk, Gdynię, Wrocław, Poznań, Augustów, Wasilków (w dwóch ostatnich miastach przedszkola nie są rekomendowane przez Polskie Stowarzyszenie Montessori). Przy odpowiedzi na to pytanie wyraźnie można dostrzec, że studentki dysponują nieco większą wiedzą na ten temat niż słuchaczki studiów podyplomowych.

Tabela 8. Określenie wartości systemu Montessori

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Podmiotowość w wychowaniu: „dziecko – budowniczym własnej osoby i osobowości”	20	43,5	41	75,9	61	61,0
Szacunek dla rozwijającej się osobowości („tajemnica dziecka”, „centrum i peryferie”)	12	26,1	42	77,8	54	54,0
Troska o indywidualny i społeczny rozwój dziecka zgodny z „wrażliwymi fazami” w grupach wymieszanych wiekowo	23	50,0	44	81,5	67	67,0
„Wolność i dyscyplina jako dwie strony tego samego medalu”	9	19,6	26	48,1	35	35,0

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Miłość do ludzi i świata	14	30,4	41	75,9	55	55,0
Samodzielność, odpowiedzialność jako wyznaczniki rozwoju dziecka	22	47,8	46	85,2	68	68,0
Osiągnięcie „normalizacji” jako cel rozwoju i wychowania	1	2,2	12	22,2	13	13,0
„Polaryzacja uwagi” – umożliwiająca rozwój	13	28,3	26	48,1	39	39,0
Wychowawczy i edukacyjny sens „przygotowanego otoczenia” przedszkola i szkoły dostosowanego do faz rozwojowych dziecka	4	8,7	32	59,3	36	36,0
Pomysłowe, oryginalne, kształcące pomoce rozwojowe („klucze do świata”)	9	19,6	20	37,0	29	29,0
Pedagogika otwarta na dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych (możliwości integracji i włączenia)	12	26,1	36	66,7	48	48,0
Przedszkole i szkoła przyjazne dziecku („cieszę się już na jutro!”)	13	28,3	41	75,9	54	54,0
Osoba dorosła – rodzic, nauczyciel – która „ogarnia swym ciepłem, ale nie spala, pomaga, lecz nie wyręcza”	16	34,8	22	40,7	38	38,0
„Pomóż mi samemu to zrobić”	25	54,3	48	88,9	73	73,0
Humanistyczny i personalistyczny wymiar teorii i praktyki pedagogicznej	5	10,9	11	20,4	16	16,0
Wychowanie dla pokoju	5	10,9	9	16,7	14	14,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	5	9,3	7	7,0

Źródło: badania własne, pytanie z wielokrotnym wyborem odpowiedzi.

W oparciu o dane zaprezentowane w tabeli 8. należy przyjąć, że uczestniczące w badaniu kobiety za najważniejszą wartość

systemu pedagogicznego Montessori uznały: *„Pomóż mi samemu to zrobić”* – 88,9% (48) studentek i 54,3% (25) słuchaczek, a następnie *samodzielność, odpowiedzialność jako wyznaczniki rozwoju dziecka* – 85,2% (46) studentek i 47,8% (22) słuchaczek, niewiele mniej wskazało *troskę o indywidualny i społeczny rozwój dziecka zgodny z „wrażliwymi fazami” w grupach wymieszanych wiekowo* – 81,5% (44) studentek i 50,0% (23) słuchaczek oraz *podmiotowość w wychowaniu: „dziecko – budowniczym własnej osoby i osobowości”* – 75,9% (41) studentek i 43,5% (20) słuchaczek. Ponad połowa kobiet zaznaczyła *miłość do świata i ludzi* – 75,9% (41) studentek i 30,4% (14) słuchaczek, *szacunek dla rozwijającej się osobowości („tajemnica dziecka”, „centrum i peryferie”)* – 77,8% (42) studentek i 26,1% (12) słuchaczek i *przedszkole, i szkoła przyjazne dziecku („cieszę się już na jutro!”)* – 75,9% (41) studentek i 28,3% (13) słuchaczek. Zwróciły także uwagę na *pedagogikę otwartą na dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych (możliwości integracji i włączenia)* – 66,7% (36) studentek i 26,1% (10) słuchaczek oraz *osoba dorosła – rodzic, nauczyciel – która „ogarnia swym ciepłem, ale nie spala, pomaga, lecz nie wyręcza”* – 40,7% (22) studentek i 34,8% (16) słuchaczek. Co trzecia badana osoba wskazała *„Wolność i dyscyplina jako dwie strony tego samego medalu”* – 48,1% (26) studentek i 19,6% (9) słuchaczek, *wychowawczy i edukacyjny sens „przygotowanego otoczenia” przedszkola i szkoły dostosowanego do faz rozwojowych dziecka* – 59,3% (32) studentek i 8,7% (4) słuchaczek. Niewielki odsetek zasygnalizował *pomysłowe, oryginalne, kształcące pomoce rozwojowe („klucze do świata”)* – 37,0% (20) studentek i 19,6% (9) słuchaczek. Sporadycznie wymieniały: *humanistyczny i personalistyczny wymiar teorii i praktyki pedagogicznej, wychowanie dla pokoju czy osiągnięcie „normalizacji” jako cel rozwoju i wychowania.*

Oceny możliwości stosowania systemu Włoszki we współczesności określiło tylko 34,8% (16) słuchaczek i 66,7% (36) studentek. Kobiety miały możliwość przedstawić swoje zdanie – za i przeciw. Najczęściej pisały: *„Pozytywnie oceniam system Marii Montessori, gdyż sprzyja samodzielności dzieci, ich pomysłowości; dostrzega się indywidualność każdego dziecka”, „Dziecko rozwija się według «indywidualnego planu rozwojowego». Koncepcja*

sprzyja nauce samodzielnej i skutecznej”, „Samodzielność dziecka jest cenną wartością, która ułatwia wejście w dorosłość. Koncepcja jest warta propagowania.”, „Możliwości stosowania tej metody są ogromne. Bardzo pozytywnie, efektywnie wpływa na rozwój dziecka, uwidacznia jego naturalne zdolności”, „Jestem za. System jest uporządkowany. Skoncentrowany na dziecku i jego indywidualnych potrzebach”, „Za. Ogromna swoboda dana dziecku sprzyja jego rozwojowi i indywidualnym zainteresowaniom”, „Powinna być stosowana dla dobra rozwoju dziecka.”, „Cenię system MM za harmonię i spokój, który towarzyszy dziecku w ciągu dnia. Cenię też za poznanie wielozmysłowe, doświadczanie, ćwiczenie różnych umiejętności przydatnych w życiu.”

Kilka osób zwróciło uwagę, że *„Wiele placówek próbuje stosować elementy Pedagogiki Montessori, ponieważ dzieci czują się w nich bezpieczne, otrzymują duże wsparcie”*. Była też propozycja do wykorzystania w praktyce edukacyjnej – *„Możliwości wdrożenia tej metody są duże. Drobnymi krokami można dokonać reorganizacji grup, przeszkolić kadre, rodziców, systematycznie dostosowywać otoczenie.”*

Panie nie podały przeciwskażeń, ale wypowiedziały się w kwestii powodów utrudniających wdrożenie systemu we współczesności. Swoją opinię wyraziło 50,0% (23) słuchaczek i 63,0% (34) studentek. Wśród najczęściej wymienianych przyczyn podawały: *„brak wiedzy społeczeństwa o koncepcji i brak odpowiedniego przygotowania kadry pedagogicznej”, „brak dokładnej znajomości metody, brak funduszy na dostosowanie otoczenia według wskazań Montessori”, „kosztowne pomoce, zmiana wyposażenia sal”, „wymagane jest odpowiednie przygotowanie kadry, dostosowanie pomieszczeń, zakup materiału montessoriańskiego”, „problemy finansowe związane z przekształceniem placówki”, „braki kadrowe, związane z odpowiednim przygotowaniem nauczycieli do świadczenia w pracy tą metodą”*. Ponadto zwrócono uwagę na: *„brak zgody rodziców (lęk przez nowością, nieznanym)”, „brak chęci ze strony nauczyciela”, „nieuwzględnienie w podstawie programowej możliwości pracy według tej koncepcji”, „nie dostrzegam utrudnień”, „utrudnienia tkwią w mentalności rodziców i nauczycieli, powodem tego stanu rzeczy jest brak wiedzy o koncepcji”*.

Tabela 9. Potrzeba znajomości założeń Montessori przez rodziców dzieci uczęszczających do placówki montessoriańskiej

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Tak	44	95,7	44	81,5	88	88,0
Nie	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Tylko to, co nauczyciel uzna za niezbędne	0	0,0	6	11,1	6	6,0
Nie mam zdania	0	0,0	4	7,4	4	4,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	0	0,0	2	2,0
Ogółem	46	100,0	54	100,0	100	100,0

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość kobiet – 81,5% (44) studentek i 95,7% (44) słuchaczek chce, aby rodzice dzieci uczęszczających do placówek montessoriańskich posiadali wiedzę o podstawach systemu pedagogicznego Włoszki. Tylko 11,1% (6) studentek twierdziło, że nauczyciel może przekazać informacje, które uzna za niezbędne. Pozostałe osoby – 7,4% (4) studentek nie miały zdania w tej sprawie lub nie udzieliły odpowiedzi – 4,3% (2) słuchaczek.

Tabela 10. Potrzeba popularyzowanie systemu pedagogicznego Montessori

Kategorie odpowiedzi	Słuchaczki		Studentki		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Tak	32	69,6	52	96,3	84	84,0
Nie	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Nie wiem	12	26,1	2	3,7	14	14,0
Brak odpowiedzi	2	4,3	0	0,0	2	2,0
Ogółem	46	100,0	54	100,0	100	100,0

Źródło: badania własne.

Z materiału badawczego zamieszczonego w tabeli 11. wynika, że 96,3% (52) studentek i 69,6% (32) słuchaczek popiera popularyzowanie wyżej omawianej koncepcji. Pozostałe osoby nie mają zdania na ten temat lub nie wiedzą. Być może powodem tego stanu rzeczy jest niedostateczne poznanie koncepcji. Należy podkreślić, iż żadna kobieta nie była przeciwna rozpowszechnianiu i realizowaniu założeń pedagogicznych Włoszki.

Uczestniczące w badaniu – 70,4% (38) studentek i 34,8% (16) słuchaczek podały następujące sposoby rozpowszechniania koncepcji: *„wprowadzać w przedszkolach wybrane elementy metody Montessori”, „zamieszczać więcej informacji w mediach, prezentować pracę placówek montessoriańskich”, „prowadzić więcej szkoleń dla nauczycieli i rodziców”, „nauczać, mówić o koncepcji w szkołach, na studiach”, „organizować kursy dla studentów, nauczycieli i rodziców”, „organizować wykłady, spotkania z profesorami, osobami, które są autorytetami w tym temacie, nagłaśniać w mediach np. poprzez filmy dokumentalne”, „pokazywać więcej kreatywnych, aktywnych «zajęć» pokazowych z zakresu Pedagogiki Montessori”, „stosować elementy koncepcji w przedszkolach, uświadamiać rodziców o jej pozytywach”, „placówki montessoriańskie powinny częściej zapraszać do siebie, organizować tzw. „drzwi otwarte”, w celu zaprezentowania funkcjonowania przedszkola zgodnie z założeniami MM”.*

Zakończenie

Uczestniczące w badaniu kobiety dysponują zdecydowanie innym zakresem wiedzy o Marii Montessori i założeniach jej systemu pedagogicznego. Studentki NWSP posiadają podstawy teoretyczne wyniesione z zajęć na uczelni. Słuchaczki studiów podyplomowych wyraźnie wskazywały, a także potwierdzały to ich wypowiedzi, że wiedza jest uboga, nieuporządkowana lub posiadają fragmentaryczne informacje z innych źródeł niż studia. Z kolei studentki utrzymywały, że podstawowe informacje uzyskały podczas studiów. Uczestniczące w badaniu osoby wykazały zainteresowanie alternatywnym sposobem pracy z dziećmi. Akcentowały także potrzebę pogłębiania swojej wiedzy i szerzenia

informacji o pedagogice rozpowszechnianej przez Włoszkę. Szczególnie cenne wydają się im wskazówki do praktyki edukacyjnej i tych podstaw dopatrują się w udziale w „dniach otwartych drzwi”, częstym wizytowaniu placówek montessoriańskich, prezentowaniu tych placówek w mediach. Prezentowane wyniki w poniższym artykule uwzględniają jedną zmienną tj. rodzaj studiów. Z pewnością pełniejszy obraz opinii i wiedzy badanych uzyskalibyśmy podając, jaki odsetek badanych stanowili absolwenci NWSP w Białymstoku, a jaki studenci innych uczelni. Pomimo tej niedoskonałości przeprowadzone badania pozwalają na wygłoszenie następujących postulatów:

1. W toku studiów przygotowujących nauczycieli do pracy w przedszkolach należy w treściach programowych utrzymać tematykę dotyczącą pracy metodą Marii Montessori, a nawet jeżeli to możliwe je rozszerzyć.
2. Realizacja treści dotyczących wspomnianej koncepcji podczas wykładów (mile widzianych autorytetów z tej dziedziny) musi być silnie powiązana ze zdobywaniem doświadczenia praktycznego np. podczas hospitacji, praktyk asystenckich pod opieką doświadczonych nauczycieli montessoriańskich.
3. Zapoznanie z materiałem rozwojowym Włoszki, z jego przeznaczeniem i możliwościami zastosowania w praktyce edukacyjnej.
4. Dostarczanie źródeł informacji o Pedagogice Montessori w nowościach wydawniczych tj. publikacjach, filmach edukacyjnych itp.
5. Umożliwienie studentom udziału w szkoleniach, warsztatach, kursach, zajęciach pokazowych o charakterze praktycznym, studiach podyplomowych z zakresu Pedagogiki Montessori, dzięki którym pogłębią wiedzę czy też uświadomią istotę tez pedagogicznych Włoszki.

Nie wszystkie z powyższych postulatów są łatwe do zrealizowania, jednak stworzenie szansy na poszerzenie wiadomości studentów/ słuchaczy może przyczynić się do ich dojrzałej i bardziej świadomej działalności pedagogicznej, a także odpowiedzialnego wykonywania zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego.

Bibliografia

Opracowania:

1. Królicza M., *Znajomość wśród nauczycieli przedszkoli tez pedagogiki Marii Montessori i możliwość ich realizacji*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, Surma B. (red.), Łódź – Kraków: wyd. Palatum, 2009, ISBN 978-83-927276-2-0, Wyd. WSF-P Ignatianum, 2009, ISBN 978-83-7614-060-5.
2. Mialaret G., *Wychowanie przedszkolne na świecie*. „Materiały i Studia Pedagogiczne”, 1975, nr 19, UNESCO.
3. Montessori M., *Spannungsfeld Kind – Gesellschaft – Welt*, Freiburg 1974, cyt. za: Miksza M., *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Kraków: „Impuls”, 2014, ISBN 978-83-7850-635-5.
4. Montessori M., *Aphorismen*, „Die Neue Erziehung” 1930, nr 1, cyt. za: Miksza M., *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Kraków: „Impuls”, 2014, ISBN 978-83-7850-635-5.
5. Surma B., *Pedagogika Montessori- podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Kraków: wyd. Palatum, 2008, ISBN 978-83-927276-0-6.
6. Zdybel D., *Maria Montessori o umyśle dziecka – od umysłu chłonnego do metapoznania W: Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori - teoria i praktyka*, Surma B. (red.), Łódź- Kraków: wyd. Palatum, 2009, ISBN 978-83-927276-3-7, Wyd. WSF-P Ignatianum, 2009, ISBN 978-83-7614-064-3.